

ВІДГУК

про дисертацію

Рудюк Тетяни Вікторівни

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ) У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ЛЕКСИКОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ РОДИННОЇ ЛЕКСИКИ)

представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02- теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень.

Система сучасної національної освіти прикметна розгортанням інноваційних процесів, формуванням концептуальних засад, трансформацією змісту навчання української мови. Оновлений підхід до навчання мови детермінує власне основна функція мови – бути найважливішим засобом спілкування, пізнання й впливу, а також замовленням суспільства – сформувати інтелектуально розвиненого випускника освітнього закладу, різнобічно освічену та соціально активну особистість, ціннісними орієнтирами для якої є українська освіта, наука, культ родини та духовна культури сім'ї, християнська мораль і етика, піднесення української демократичної держави в європейському просторі. Така модель підготовки випускника ,на думку дисертантки, передбачає надважливу перспективу можливостей навчання: осмислення значення відповідних лексем у контексті формуванні родинних цінностей, високого рівня мовної культури та поведінки. Не викликає сумнівів твердження дисертантки про те, що актуалізація окресленої проблеми в освітньому процесі учнів профільного рівня спонукає до розроблення відповідної методики з урахуванням апробованих класичних та інноваційних технологій навчання.

Закономірним є зв'язок порушеної наукової проблеми із запитом сучасного суспільства на реалізацію вимог Загальноєвропейських рекомендацій

з мовної освіти, чинних державних освітніх документів, зокрема з профільного навчання української мови.

Актуальність і важливість рецензованої дисертації підтверджують її зв'язки з такими напрямками лінгводидактичних досліджень, як формування ключових компетентностей старшокласників на матеріалі родинної лексики в умовах реформування української школи, упровадження компетентнісного підходу до мовної освіти, розроблення методів, прийомів навчання української мови в профільній школі, використання освітнього потенціалу загальної середньої освіти для розвитку компетентностей особистості та ін. Важливість рецензованої наукової роботи зумовлена також суспільною потребою, задля відродження зв'язків між представниками різних поколінь українських родин; збереження звичаєвої культури та традицій, вироблених історично.

З огляду на вищевказане своєчасність реферованої дисертаційної праці незаперечна. Т.В. Рудюк переконливо довела актуальність дисертації, зумовлену її вагомим соціально-педагогічним значенням та відсутністю ґрунтовних цілісних досліджень проблеми.

Дисертація відповідає науковій проблематиці досліджень кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені

М. П. Драгоманова «Лінгводидактичні засади формування мовної особистості в навчальних закладах різних типів» (протокол № 3 від 06.11.2019 р).

Структура та обсяг дисертації.

Робота містить анотації українською та англійською мовами, список авторських публікацій. Вступ відображає науковий задум дослідниці, етапи його реалізації та загальну характеристику роботи. П'ять розділів дисертації послідовно розв'язують визначені наукові завдання, засвідчують результати проведеної роботи. У висновках до кожного розділу та в загальних висновках чітко сформульовані результати проведеного дослідження. Список використаних джерел містить 562 найменування, із них 18 – іноземні. Повний обсяг дисертації становить 409 сторінок (із них – 365 сторінок основного

тексту). У роботі наявні 18 таблиць 1 діаграма, що унаочнюють та доповнюють зміст дисертації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст роботи охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступові.

У дисертації ґрунтовно представлено теоретико-методичні засади та розроблено методику формування ключових компетентностей в учнів 10-11 класів у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики). Так, глибокий аналіз тенденцій розвитку шкільної мовної освіти (розділ 1) допоміг ученій довести важливість комплексної реалізації сучасних підходів до навчання лексикології української мови (особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, комунікативного, контекстного, словоцентричного, текстоцентричного, дослідницького й соціокультурного); лінгводидактичних принципів (комунікативно-прагматичної спрямованості, технологізування, діалогізування, лінгвокреативності, саморозвитку, інтегративності) і специфічних принципів у навчанні лексикології української мови (принцип взаємозв'язку розвитку усних і писемних видів мовленнєвої діяльності; принцип зв'язку розвитку мовлення з формуванням ключових компетентностей; принцип зв'язку мовленнєвої (комунікативної) та діяльнісної (стратегічної) змістових ліній; принцип зв'язку мовленнєвої (комунікативної) та соціокультурної змістових ліній; застосування інтерактивних методів навчання лексикології української мови.

Логічною є думка дослідниці про те, процес навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) довготривалий педагогічний процес, який зорієнтований на подолання зовнішнього впливу соціуму, негативних явищ у сім'ї, родині, учасниками якого є здобувачі освіти, вчителі, батькию. Дисертантка слушно зазначає, що багатоаспектне використання в мовній освіті старшокласника мовних одиниць родинної лексики сприятиме формуванню навичок комунікативної гнучкості, умінь критично оцінювати

ситуації, аналізувати їх, моделювати різні соціальні ролі, утверджувати ціннісний статус української мови.

Теоретичне обґрунтування психологічних та психолінгвістичних засад навчання родинної лексики української мови в 10-11 класах та вдале використання емпіричних методів дослідження дозволили авторці визначити умови, спрямовані на забезпечення оптимального балансу розвитку особистості; гармонізації міжособистісних взаємин, вироблення природних механізмів відповідального ставлення до спілкування, наближення освітнього процесу до соціального контексту, що виходить за межі навчальних ситуацій, а також на виховання толерантного ставлення до інших, показником якого є ненасильницьке спілкування й сприймання іншої позиції відповідно до психологічних особливостей старшокласників.

Докладний аналіз дисертації Т.В. Рудюк дозволяє сформулювати узагальнені висновки щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичної значущості, а також загальної оцінки роботи.

Наукова новизна отриманих автором результатів, їх значення для науки і практики.

Наукова новизна дослідження незаперечна і полягає в тому, що вперше в українській лінгводидактиці науково обґрунтовано лінгвістичні, психологічні, психолінгвістичні та лінгводидактичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови на матеріалі родинної лексики; досліджено генезу методики навчання лексикології української мови у закладах загальної середньої освіти; проаналізовано зміст чинного навчально-методичного забезпечення з української мови для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) в аспекті обраної проблеми дослідження: описано інтерактивні методи формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови; запропоновано й обґрунтовано систему компетентісно спрямованих вправ з

лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень); розроблено методику формування ключових компетентностей у старшокласників закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики); подальшого розвитку набули теоретичні й прикладні аспекти технологічного супроводу навчання лексикології української мови в контексті формування ключових компетентностей старшокласників закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) з урахуванням вимог Нової української школи.

Чіткості й логічної виразності рецензованій праці додає по-справжньому науковий підхід Т. В. Рудюк до формування поняттєвого апарату дослідження, яка уточнює, коригує або визначає смисл багатьох наукових термінів, уникає досить типового нині некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Зважаючи на різнотлумачення багатьох педагогічних понять, авторка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна («родинна лексика», «лексичний і виховний потенціал родинної лексики», «ключові компетентності учнів», «формування ключових компетентностей учнів старших класів (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) », «педагогічне спілкування у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)» Це значною мірою впливає на правильний відбір змісту навчання та відповідного йому методичного інструментарію, розроблення концепції дослідження у навчанні родинної лексики у старшій школі на уроках української мови . Свідченням наукового підходу є врахування Рудюк Т.В. важливих положень психології, психолінгвістики, дидактики, лінгвістики й лінгводидактики.

Лінгводидактичний доробок Рудюк Т.В, викладений у розділах дисертації, пропозиціях та рекомендаціях, може слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність у цілому.

Загалом дисертацію вирізняє наявність системного аналізу теоретико-методологічного надбання вітчизняної і зарубіжної науки, що уможливило визначити, науково обґрунтувати та охарактеризувати лінгвістичні основи родинної лексики української мови й представити лінгводидактичні передумови її вивчення, проаналізувати історичні аспекти окресленого шару лексики та актуальності його вивчення в контексті обраного підходу.

Схвально ставимось до осмислення подібного матеріалу в історичному зрізі антології педагогічної думки, системі поглядів В. О. Сухомлинського, Софії Русової та інших учених.

Досить детально в роботі розглянуто необхідність запровадження та виконання визначеного спектру робіт для підготовки свідомого користувача рідної мови, розвитку індивідуальної відповідальності за комунікативно-діяльнісну спрямованість власної поведінки учнів старших класів.

Цікавим видається творчий пошук Т.В. Рудюк у визначення домінуючих позицій в обґрунтуванні принципів навчання лексикології української в старших класах (профільний рівень), детальний аналіз яких представлено у підрозділі 3.3

Нам також імponує звернення дисертантки до використання родинних номінацій у їхньому соціокультурному навантаженні (ст.143-147), що є важливим аспектом у формуванні лексичної родинної компетенції старшокласників та високого рівня національної ідентичності.

Цінним на нашу думку у рецензованій роботі є запровадження спеціально розробленої системи компетентісно спрямованих вправ з лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики) для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень), спрямованої на засвоєння учнями соціокультурних відомостей, що мають значний потенціал для формування ключових компетентностей здобувачів освіти.

Позитивної оцінки заслуговує рекомендація дисертантки щодо організацію самостійної роботи старшокласників, що, як доводить авторка, уможливорює залучення їх до пошуку, підготовки до виконання завдань на найвищому рівні

самостійності, оскільки учні виявляють суперечності у мовних явищах, формують гіпотези, шукають ефективні шляхи розв'язання проблем

Авторка ґрунтовно підходить до розкриття особливостей моделювання експериментальної методики. Особливої уваги в аналізованій праці заслуговує внесок дослідниці в практичну реалізацію та перевірку ефективності розробленої методики експериментального навчання.

Високої оцінки заслуговує теоретичне осмислення й методичне забезпечення констатувального й формувального етапів експерименту, методичне забезпечення кожного з яких характеризується самостійністю, доцільністю, оригінальністю. Представлена експериментальна програма має чітку структуру й міцні теоретичні підвалини, містить усі елементи, що дають змогу для повноцінного й ґрунтовного дослідження (критерії, показники та рівні сформованості ключових компетентностей учнів 10-11 класів профільного рівня, зміст і структура експериментальної методики, етапи експерименту). Результати констатувального і формувального етапів повною мірою представлені у вигляді таблиць та діаграм.

Вірогідність результатів наукової праці Тетяни Вікторівни забезпечена науковою обґрунтованістю методологічних позицій, репрезентативністю вибірок, застосуванням комплексу взаємодоповнювальних і коригувальних методів, системним поєднанням теоретичних узагальнень зі статистичним опрацюванням емпіричних даних.

На всіх етапах дослідження, описаних у п'ятьох розділах дисертації, зроблено узагальнення й висновки. Загальні висновки співвіднесені зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Гідно оцінюючи науково-методичний внесок дисертантки, вважаємо за потрібне висловити зауваження до змісту роботи й побажання, що можуть слугувати орієнтирами в подальшій науковій діяльності.

1. Обґрунтовуючи лінгводидактичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів середньої загальної освіти профільного рівня на матеріалі родинної лексики, дисертантка розлого

описала принципи навчання лексикології української мови, проте такі принципи, як діалогізування, лінгвокреативності та саморозвитку, на наш погляд, потребують конкретних методичних коментарів про шляхи реалізації їх в освітньому процесі старшокласників профільної школи під час опрацювання родинної лексики з огляду на виховний і розвивальний потенціал.

2. До певної міри дискусійним вважаємо підхід дисертантки до обґрунтування психологічних засад дослідження, визначених у другому завданні роботи. На нашу думку, доцільніше було б розкрити психологічні аспекти, пов'язані з методичною рефлексією вчителя-словесника, усвідомленням та оцінюванням дидактичного діапазону запропонованих вправ і завдань для формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики), а не обмежуватися описом загальновідомих типологічних характеристик старшокласників.

3. Виокремлені й проаналізовані базові поняття дослідження: «родинна лексика», «лексичний і виховний потенціал родинної лексики», «формування ключових компетентностей учнів старших класів (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)» та інші. бажано було б увиразнити аргументованими позиціями лінгвістів, психолінгвістів, лінгводидактів про безпосередній зв'язок їх з етнокультурними особливостями українців та з урахуванням умов сучасного полікультурного простору.

4. З огляду на певну розпорошеність текстового масиву, в якому відображено міжособистісні взаємини членів українських родин, самотню звичаєву культуру, традиції в спілкуванні між представниками різних поколінь, вважаємо, що варто було б у додатках подати вправи й завдання для формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики), розроблені на текстовій основі, які значно посилили б прикладний аспект наукової праці.

5. У дисертації подекуди натрапляємо на стилістичні та технічні огріхи (55 с., 110-111 с., 219 с., 324 с., 337 с.)

6. Як побажання рекомендуємо дисертантці створити електронний посібник для вчителя-словесника задля мобільного впровадження в освітній процес старшокласників профільної школи ретельно напрацьованого освітньо-виховного ресурсу до уроків української мови.

Висловлені побажання та зауваження не ставлять під сумнів вагомість нових науково обґрунтованих експериментальних результатів, а лише можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом наукової перспективи автора.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Рудюк Тетяни Вікторівни на тему «Теоретико-методичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики)» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, яке містить теоретико-методичні узагальнення, висновки і практичні пропозиції, спрямовані на розв'язання важливих проблем сучасної української лінгводидактики.

Зміст роботи, логіка викладу основних положень, наукові і прикладні результати дослідження свідчать про високий рівень професійної компетентності, багаторічний педагогічний досвід, володіння методами наукових досліджень, здатність здобувачки виявляти актуальні освітні проблеми, адекватно на них реагувати і пропонувати ефективні шляхи і способи розв'язання їх.

Ураховуючи актуальність теми, новизну одержаних наукових результатів, їхню обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформованих положень і висновків, маємо всі підстави вважати дисертаційну роботу на тему «Теоретико-методичні засади формування ключових компетентностей учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень) у процесі

навчання лексикології української мови (на матеріалі родинної лексики))» такою, що відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р., а її авторку Рудюк Тетяну Вікторівну – гідною присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри української мови

та літератури, декан історико-філологічного факультету

Міжнародного економіко-гуманітарного

університету імені академіка

Степана Дем'янчука

Т.Л. Груба

Підпис Груби Т.Л. засвідчую.
Начальник відділу кадрів
Міжнародного економіко-
гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
Чирва О.Т.